

MARTIN CHARVÁT, MICHAL KARLA, MARTIN ŠVANTNER:
Archeologie znaku: *Vybrané studie k dějinám sémiotiky*

Praha: Togga 2015, 272 s.

Recenzovaná kniha je příspěvkem trojice autorů, spojených společnou činností na katedře elektronické kultury a sémiotiky při FHS UK, k prohloubení diskuze o historii a historiografii sémiotiky. Neklade si však za cíl předestřít nějaký homogenní výklad této problematiky, nýbrž naopak na jedné straně poukázat na specifické rysy některých významných historických přístupů k myšlení o znaku a na straně druhé pak rozebrat, jak s těmito historickými koncepcemi nakládali autoři zabývající se sémiotikou v devatenáctém a dvacátém století. Ačkoliv technicky vzato jde o kolektivní monografii, autoři se rozhodli ponechat textům pocházejícím primárně od jednoho z nich jejich vlastní, specifický styl. To vede k jisté (přiznané) schizofreničnosti knihy, kdy jako by ke čtenáři jedním hlasem hovořily tři různé osoby, vyznačující se nejen rozdílnými způsoby vyjadřování, ale také poněkud odlišnými motivacemi.

V úvodní kapitole knihy se autoři zamýšlejí nad fundamentálními možnostmi a limity historiografie myšlení o znaku. S tím se nutně pojí stručný výklad toho, jak je vůbec možné znak chápat a co jsou nutné podmínky toho, abychom mohli hovořit o tom, jakým způsobem znaky operují (tedy o *semiosis*). Tato část knihy slouží jako dobrý úvod do některých klíčových otázek sémiotiky, např. do problematiky oblastí znakového působení (lingvistický X ontologický X biologický X atd. přístup) či vztahu mezi strukturálně a fenomenologicky orientovanou sémiotikou. Podnětné jsou také stručné exkurzy do myšlení o znaku u J. Deelyho a G. Deleuze, jež naznačují specifický směr možné historiografie sémiotiky.

Obsahem následujících kapitol jsou pak případové studie, jež spájí výklad historických koncepcí znaku se snahou o jejich reinterpretaci vzhledem k současnému filozofickému diskursu. Nejprve autoři diskutují problematiku antické rétoriky, kterou pojmají jednak jako praktickou disciplínu mající za úkol poskytnout návod k efektivnímu persuasivnímu výkonu a jednak jako určitou teorii zkoumající jazyk ve vztahu k persvasi, tj. jako jistý typ sémiotiky. S tímto tématem souvisí i kapitola následující, v níž je rozebírán význam antické sofistiky pro rozvoj myšlení o znaku, což zahrnuje jak historický výklad, tak rozbor Platónova přístupu k sofistice a také diskuzi Lyotardovy interpretace sofistiky. Tyto dvě kapitoly přes svůj poněkud eklektický charakter úspěšně představují pozici myšlení o znaku na pomezí mezi antickou filozofií a rétorikou.

Dalším velkým tématem knihy je sémioticky orientovaný výklad některých oblastí Aristotelovy filozofie. Oproti předchozím kapitolám zde text vykazuje výrazně didaktičtější, přehlednější a strukturovanější charakter a lze jej bez výhrad doporučit pro vstup do této problematiky. Velmi dobře je zde shrnuta Aristotelova teorie jazykového i přirozeného znaku a diskutována myšlenková linie mezi Aristotelem samým, jeho středověkými interprety a sémiotikou C. S. Peirce.

Poslední kapitola, jež nejlépe naplňuje záměr interpretovat jisté historické myšlení o znaku skrze současnou filozofii, je věnována vztahu stoické filozofie a filozofie G. Deleuze.

Nachází se zde velmi hutný, avšak přesto dobře čitelný a srozumitelný výklad jak stoické teorie jazyka, tak teorie jazyka G. Deleuze, jenž akcentuje klíčový význam stoických konceptů pro Deleuzovo myšlení. V této souvislosti je autory také interpretován Deleuzův příklon a následný opětovný odstup od strukturalismu, jakož i vztah jeho filozofie k Husserlově fenomenologii a jeho konečný příklon k pragmatismu pod vlivem jak stoické filozofie, tak rozvoje filozofie jazyka v druhé polovině 20. století. Tato část knihy vyniká jak autorským stylem, tak kvalitně vedenou argumentací, avšak ve srovnání se zbytkem textu je zřetelně náročnější a proto možná méně vhodná pro čtenáře, kteří se s problematikou teprve seznamují.

Tato kniha v českém prostředí vystupuje jako vítaný příspěvek k uchopení sémiotiky mimo pole strukturálně orientované sémiologie či vulgárních aplikací peircovské klasifikace znaků, jež příliš často ignorují historickou a architektonickou situovanost sémiotiky, což vede k přejímání některých sémiotických pojmů způsobem zcela mimoběžným jejich zamýšlenému smyslu. Kniha představuje čtenáři význam myšlení o znaku ve filozofii skrze tisíciletí, a ačkoliv tak činí spíše anekdoticky, neubírá jí to na působivosti, neboť tím podtrhuje základní tezi, jež prostupuje všemi zmíněnými tématy, totiž že psát dějiny sémiotiky nelze ve smyslu nezaujatosti, jelikož vždy jde o jistý intencionálně kontextuální proces – nelze hledat počátky sémiotiky, ale pouze ohledávat historické způsoby myšlení o znaku a jeho důsledky a apropriaci v myšlení současném. Zmíněný schizoidní charakter textu vyvolává poněkud rušivý dojem, zvláště protože předěly mezi jednotlivými styly jsou tak zřetelné, naštěstí však všechny mají své výhody, ať už je to rozlet, srozumitelnost či hloubka, a ačkoliv se některé kapitoly přirozeně dotýkají velmi blízkých témat, k repetici informací dochází minimálně a pokud, tak účelně. Nespornou výhodou také je, že díky rozdílné náročnosti jednotlivých kapitol má titul co nabídnout širokému spektru příjemců. Knihu tak lze doporučit jak čtenářům, kteří se chtějí dozvědět, kde mohou hledat kořeny evropského pojetí znaku a s kterými klíčovými otázkami se tyto pojí, tak i čtenářům v sémiotice již do jisté míry zběhlým, pro něž budou přínosné detailní rozbory vztahů historického a současného myšlení o znaku.

Dalibor Lošťák

Dalibor Lošťák
Fakulta humanitních studií UK
Katedra elektronické kultury a sémiotiky
U Kříže 8
158 00 Praha 5 – Jinovice
Česká republika
e-mail: Lostak.d@gmail.com